

จากละครสู่รำตงและรำทอเสื่อ (รำถักเชือก): พลวัตการแสดงและวิถีชีวิต
กะเหรี่ยงบ้านบ่อหวี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี*

บ่อหวี หมู่บ้านชายแดนบนเทือกเขาตะนาวศรี คนพื้นถิ่นเป็นชาวกะเหรี่ยงโป หลังจากเปิดสัมปทานเหมืองแร่ กลุ่มคนจากที่ต่างๆ หลั่งไหลเข้ามารับจ้างทำงานในเมืองทั้งคนจีน ไทยวน คนไทย จากการเป็นพื้นที่ชายแดนภาครัฐจึงให้ความสำคัญในการจัดการพื้นที่ คนพื้นถิ่นจึงต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับนโยบายพัฒนา ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสิ่งหนึ่งที่ชาวกะเหรี่ยงบ่อหวีใช้รักษาอัตลักษณ์ของตนคือการแสดงทางวัฒนธรรม

สมฤทัย รุ่งรุ่งเรือง ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลตะนาวศรี และสารวัตรกำนันตำบลตะนาวศรี และกาญจนา พาคะ (นกยูง) ครูสอนร้องเพลง เล่าถึงการแสดงทางวัฒนธรรมบ้านบ่อหวีว่า เมื่อสิบกว่าปีที่แล้วมีคณะละครแสดงในหมู่บ้าน และไปแสดงตามที่ต่างๆ เช่น สวนผึ้ง ห้วยผาก เพชรบุรี รวมถึงในกรุงเทพฯ โดยไปแสดงแถวคลองบางกะปิถึง 4 วัน 4 คืน การแสดงมีเวทีของตัวเอง เรื่องราวเป็นละครในประวัติศาสตร์

กาญจนา เล่าถึงจุดเปลี่ยนของการแสดงทางวัฒนธรรมว่า “คนรุ่นนั้นตายแล้วคนรุ่นใหม่ไม่อยากจะเล่นละครกัน เราเล่นละครพื้นบ้านต้องเป็นคนพื้นบ้านด้วยกันดู ถ้าจะไปเล่นในกรุงเทพฯ ไม่รู้เรื่อง ฟังภาษาไม่เข้าใจ ต้องรำตง รำทอเสื่อ ทอเสื่อมีความหมายความสามัคคี เราสามัคคีกัน เราแยกกันไม่ได้ เหมือนเราทะเลาะกันเราก็ตีกันได้ จะไม่แตกแยกกัน รวมกันเป็นกลุ่ม อยากให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ถ้าเราเจอกันที่ไหนเหมือนกับเราถักเชือก ถักเชือกเราก็ต้องแก้ออก สมมุติเราโมโหกัน เราก็ตีกันแก้ออก ถักมากก็ต้องแก้ออก เหมือนกับถักเชือกเราสร้างปัญหา เราสร้างปัญหาได้ก็ต้องแก้ได้ ต้องคุยกัน”

สมฤทัย เล่าถึงการรวมกลุ่มการแสดงของชุมชนว่า “ปี 2545 กำหนดวันรัฐพล วงศ์ทอง เริ่มฟื้นฟูวงดนตรี ไปซื้ออุปกรณ์เครื่องดนตรี เช่น โหม่ง ฉาบ ที่ผึ้งพม่า และแถวสังขละบุรี จ้างคนทอผ้าชุดละ 250 บาท ใช้เงินส่วนตัวบ้าง กองกลางหมู่บ้านบ้าง คนเผ่าคนแก่ก็สนับสนุน ตอนนั้นกำนันยังเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำนำลูกหลานมารวมกลุ่มให้มาฝึกรำ” ชุมชนมีการตั้งกลุ่มรับงานแสดงมาตั้งแต่ปี 2550 “บ้านเราเริ่มจะไม่มีคน เริ่มจะถดถอยกัน ก็คิดว่าทำไมเราไม่ทำจริงจังกันสักที เราก็ตั้งวงเลย มีงานเราก็ตั้งรำ ไม่มีงานเราก็ตั้งงานชาวบ้าน”

รำตงและรำทอเสื่อ (รำถักเชือก) เริ่มเป็นที่รู้จักเมื่อ “หน่วยงาน ป.ป.ส. (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด) มาดูเรื่องยาเสพติด เราก็ตั้งวงให้เขาดู เขาก็โอเคใช้ได้ ก็ติดต่อมาก็ช่วยกัน เราไม่ได้เรียกเงิน แล้วแต่หารถ หาข้าวให้เรากินก็พอแล้วไม่มีปัญหา ส่วนเรื่องเงินจะให้เป็นน้ำใจเป็นของขวัญเด็กก็โอเค ส่วนที่อยู่เบื้องหลังการถ่ายทำ” สมฤทัย กล่าว

* สัมภาษณ์: สมฤทัย รุ่งรุ่งเรือง และกาญจนา พาคะ, 31 กรกฎาคม 2557 ณ ศาลาเครือข่ายนันทนาการวัฒนธรรมชาว
กะเหรี่ยงบ้านบ่อหวี สังกัดกรมพลศึกษา และเครือข่ายภาคประชาชนบ้านบ่อหวี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี
เรียบเรียง: สรินยา คำเมือง และ ธัญลักษณ์ ศรีสง่า นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

นอกจากการแสดงที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแล้ว อุปกรณ์ประกอบร่าทอเสื้อ (รำถักเชือก) ก็ปรับเปลี่ยนเช่นกัน สมฤทัย เล่าว่า “ก่อนนี้เป็นเชือก เมื่อก่อนใช้เชือกฟางแล้วก็ใช้ไม้ไผ่ ปัจจุบันคือเราอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เราก็เลยเปลี่ยนจากไม้ไผ่เป็นเสาไม้จริง เราจะได้ไม่ต้องตัดไม้บ่อย ส่วนฐานเหล็กก่อนนั้นเราตั้งกลุ่มใหม่ เราก็เลยใช้รองเหล็กดีกว่าแล้วก็ใช้ไม้ไผ่ ปัจจุบันก็มาใช้ฐานไม้จริง คือเราจะได้ไม่ต้องมาระวังเกี่ยวกับเรื่องล้ม จากเชือกก็เปลี่ยนเป็นผ้า เพราะเชือกเราต้องเปลี่ยนบ่อย เวลาซ้อมต้องตากแดดตากลม บางทีก็เปียกฝนเวลาไปแสดง เชือกก็เปื่อยขาด ผ้าเราสามารถถอดซักได้ เราก็เลยเปลี่ยนจากเชือกเป็นผ้าจะได้ถอดซักได้ ทำความสะอาดง่าย การดูแลง่ายกว่า อย่างเสาไม้ฐานไม้ที่ตั้งจริงเราก็เปลี่ยนได้ ทำความสะอาดได้ง่าย ฐานที่ผูกเชือกเราก็ทำความสะอาดได้”

รำตง และรำทอเสื้อ (รำถักเชือก) ปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 5 คณะนักแสดงมีทั้งหมด 40 ชีวิต นอกจากนักร้อง นักดนตรี นักรำ ครู ยังมีคนช่วยแต่งตัว แต่งหน้า นักแสดงรำตง 6 คน เป็นผู้ใหญ่ทั้งหมด เรียกว่า โต้วคู้ แปลว่าชุดใหญ่ รำถักเชือกมีผู้ใหญ่ 2 คน รำร่วมกับเยาวชน 16 คน ทั้งหมด 18 คน เรียกว่า โต้วปี่ แปลว่าชุดเล็ก

เครื่องดนตรี

1. กลอง (โต้ว) ชุดหนึ่งมีทั้งหมด 7 ลูก คนรับผิดชอบกลอง 1 คน
2. ระนาด (บัตตะเลอ)
3. ฉาบใหญ่ (เจ่ยเจ่ยตุ)
4. ฉิ่ง (เจ่ยเจ่ยปี่)
5. เกราะ (จยี่) เครื่องเคาะจังหวะ
6. ซลู่ย (ปะล้วย)
7. ซ้อง (โหม่งโต้ว)

ในบรรดาเครื่องดนตรีทั้งหมด สมฤทัย กล่าวว่า “เกราะ (จยี่) สำคัญที่สุด ตัวเก่า (ทำจากไม้ไผ่) มันตั้ง ตัวนี้ไม้ขนุนไม่ค่อยดังเท่าไร ไม้ไผ่หายาก มันต้องแก่ อันนี้ (เกราะ/จยี่) ตั้งแต่ปี 2548 ใฝ่อายุ 3 ปีขึ้นไป ใฝ่ต้องแน่นและต้องแก่ เสียงมันกังวาน ไม่มีคนตัด มันต้องขึ้นเขา หนามเยอะ เป็นใฝ่ป่า”

เพลงที่ใช้รำตง และรำทอเสื้อ (รำถักเชือก) ไม่ได้เป็นเพียงเพลงประกอบการแสดงเท่านั้น แต่มีความทรงจำของชาวบ่อหวีแฝงอยู่ด้วย กล่าวถึงรำตงว่า “เริ่มตั้งแต่ปี 2514 เมื่อก่อนรำตงเขาเรียกรำไทยตะนาวศรี เพลงที่ใช้ในรำตงเป็นเพลงต้นตอเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต้นตอของกะเหรี่ยง เวลาร้องถ้ามีกะเหรี่ยงด้วยกันจะรู้เลย” สำหรับรำทอเสื้อ (รำถักเชือก) สมฤทัย พูดถึงความหมายของเพลงว่า “เนื้อหาของเพลงที่ลุ่มยี่ม่องสอนมาเกี่ยวกับอำเภอสวนผึ้ง มีแร่นเหมือน ในอำเภอนำบ่อเรา มีสวนไปเจอดอกไม้ คล้ายๆ ประวัติของอำเภอสวนผึ้ง มีเหมือนแร่น ไปตรงบ่อน้ำร้อน ไปชุดเจอเหมือนแร่น ชุดเจอบ่อน้ำร้อน”

การที่มีเด็กเป็นนักแสดง ซึ่งมีเงื่อนไขชีวิตที่ต้องออกไปเรียนหรือทำงานนอกชุมชนเมื่อเติบโตขึ้น เป็นโจทย์ที่ทางชุมชนบ่อหวีต้องหาวิธีสร้างนักแสดงรุ่นใหม่มาสืบทอดความรู้อย่างต่อเนื่องจากผู้รู้ในชุมชน สมฤทัย เล่าถึงการชักชวนเด็กๆ มาเป็นนักแสดงว่า “ไปดูตามโรงเรียน ตามบ้าน เราคิดว่าเด็กเขามีพื้นฐาน พอเด็กเริ่มโตก็มาสอนให้รุ่นน้องเป็น พอเด็กรุ่นน้องเป็น

เขาก็ทยอยออกไปเรียนที่อื่น สมัยเด็กใหม่เขามาเรื่อย เราก็เอาเด็กเล็กมาหัดเพิ่ม พอเขาเป็นก็ออกไป” อย่างไรก็ตามเด็ก
รุ่นใหม่ที่เข้ามาสืบทอดความรู้ทั้งหมดล้วนแต่เป็นนักแสดง ส่วนนักดนตรีนั้น ภาย กล่าว่า “ยังไม่มี อยากรได้คนใหม่ เด็กหัด
ใหม่หายาก ไม่สนใจ”

การสืบทอดความรู้เรื่องการแสดงทางวัฒนธรรมยังมาพร้อมกับความเชื่อและความเคารพที่มีต่อ “ครู” ภาย พุดถึง
ประเด็นนี้ว่า “แสดงตรงนี้ต้องไหว้ครู เหมือนร้านาฏศิลป์เขาก็มีครูเหมือนกัน ต้องมากราบจุดธูปจุดเทียนบอก” สมฤทัย
กล่าวถึงการเตรียมงานไหว้ครูในปีที่จะจัดในช่วงเดียวกับประเพณีกินข้าวห่อว่า “มีการรับไหว้ครู อย่างเดือนสิงหาคมนี้
(2557) ไปแสดงที่กรุงเทพฯ กลับมาเราก็ทำพิธีไหว้ครู ช่วงกินข้าวห่อ มารับไว้ก่อน อาจเป็นวันที่ 30 (สิงหาคม 2557)
หรือว่า 1 (กันยายน 2557) ค่อยกันแล้วว่าต้องมาทำพิธีไหว้ครู ไหว้เครื่องดนตรี แล้วก็มาไหว้ครูตอนล้างมือ ให้เด็กมาล้างมือให้
คนโต รุ่นนี้ก็มาล้างมือให้คนแก่คนเฒ่า มีน้ำอบ ทำดนตรีเสร็จแล้วก็ไหว้ครูอาจารย์ที่สั่งสอนมา เล่นดนตรีที่งานกินข้าวห่อ”

ภาพที่เกิดคู่ขนานกับความเปลี่ยนแปลงของการแสดงทางวัฒนธรรม จึงเป็นภาพความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต
กะเหรี่ยงบ้านบ่อหวี การแสดงจึงไม่ได้แยกออกจากชีวิตจริง แต่เป็นรูปแบบหนึ่งของการ “สื่อสาร” เรื่องราวในชีวิตของ
ตนเองกับสังคม

รายชื่อคณะนักแสดงบ้านบ่อหวี ต.ตะนาวศรี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

1	นายยิ้ม่อง สีละ	ครูสอนรำ
2	นายลมชี่ ทองจี	ระนาด (บัดตะเลอ)
3	นายพุช่า บุญนำ	เกราะ (จयी) เครื่องเคาะจังหวะ
4	นายเต้ ตี	ช่างทำเครื่องดนตรี
5	นายกะลอน จีช่วย	กลอง (โด้ว)
6	นายธีระบอง ทองยี	ฆ้อง (โหม่งโด้ว)
7	นายแท้ ช่วยเล่า	นักดนตรี
8	นายชัย ทองยุ	ออร์แกน
9	นายรววย วิชัย	กีตาร์สลิง
10	นางสาวสมฤทัย รุ่งรุ่งเรือง	ผู้ควบคุมคณะแสดง
11	นางกายู พาคะ	ครูสอนร้องเพลง
12	นางเต้ละ สีละ	นักแสดงรำ/นักร้อง
13	นางพอม สวนผึ้ง	นักร้อง
14	นางเม็ยะ สวนผึ้ง	นักร้อง
15	นางสุดา ทุ้มปะ	ดูแลเครื่องแต่งตัว
16	นางใส ตี	นักแสดงรำ
17	นางสาวอ้อย สมบุญ	นักแสดงรำ
18	นางสาวมิ่งโต้ง ตีแดง	นักแสดงรำ
19	นางมะลิ ดามัง	นักแสดงรำ

20	เด็กหญิงจันทิมา อุ่นชาย	นักแสดงรำ
21	เด็กหญิงกาญจนา ตามั่ง	นักแสดงรำ
22	เด็กหญิงเพ็ญศิริ สวนผึ้ง	นักแสดงรำ
23	เด็กหญิงวาสนา ทองยุ	นักแสดงรำ
24	เด็กหญิงวิไลพร สวนผึ้ง	นักแสดงรำ
25	เด็กหญิงสุกัญญา จีช่วย	นักแสดงรำ
26	เด็กหญิงสุนิษา ฉายแสง	นักแสดงรำ
27	เด็กหญิงชนธิชา เทพสวัสดิ์	นักแสดงรำ
28	เด็กหญิงวิยะดา ทุ้เซ้	นักแสดงรำ
29	เด็กหญิงอรนิชา กะติ	นักแสดงรำ
30	เด็กหญิงนิวาริน พันธุ์	นักแสดงรำ
31	เด็กหญิงฟ้า ชำ	นักแสดงรำ
32	เด็กหญิงพุทรา บุญอ่อน	นักแสดงรำ
33	เด็กหญิงพิมพ์วิมล กองแก้ว	นักแสดงรำ
34	เด็กหญิงกัลยา เต้าทอง	นักแสดงรำ
35	เด็กหญิงปิยะนุช วงศ์ทอง	นักแสดงรำ
36	เด็กหญิงฟอง ชั้นถม	นักแสดงรำ